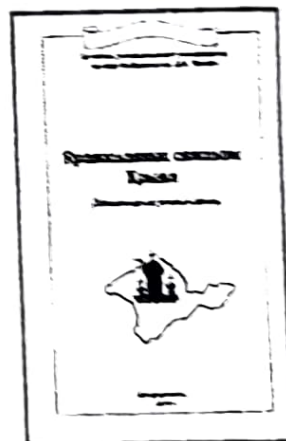
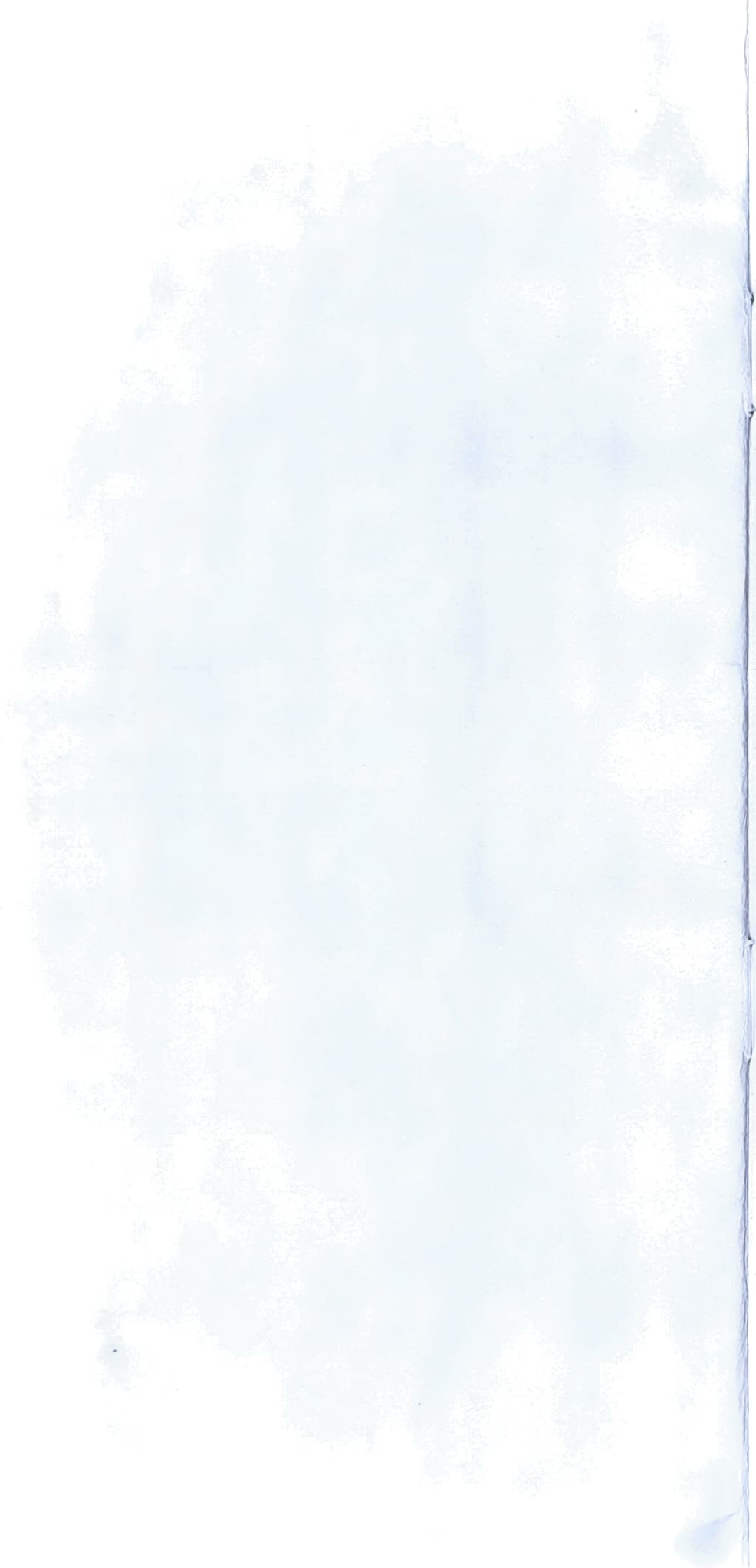

**Методико-бібліографічні матеріали
з питань релігії і релігієзнавства,
видані бібліотеками України
(2000-2004 рр.)**

Науково-оглядова довідка

Міністерство культури і туризму України
Одеська державна наукова бібліотека ім. М.Горького

**Методико-бібліографічні матеріали
з питань релігії і релігієзнавства,
видані бібліотеками України
(2000-2004 рр.)**

Науково-оглядова довідка

Одеса
2006

Науково-оглядова довідка представляє аналіз методико-бібліографічних матеріалів з питань релігії та релігієзнавства, підготовлених 14-ма бібліотеками України – регіональними методичними центрами. Висвітлюються характерні тенденції і особливості роботи бібліотек у цьому напрямі; основна увага приділяється просвітницьким заходам, відслідковується роль і місце бібліотек у духовних процесах суспільства.

Праця розрахована на бібліотечних працівників, науковців, студентів бібліотечних спеціальностей.

Упорядник

Г.В. Устюжаніна

Редактори:

М.П. Десенко,

І.С. Шелестович

Методико-бібліографічні матеріали з питань релігії та релігієзнавства, видані бібліотеками України впродовж останніх п'яти років, відображають роль і місце бібліотек у духовних процесах.

На прохання Одеської державної наукової бібліотеки ім.М.Горького, яка є методичним центром для бібліотек України з цього питання, до неї були надіслані 22 методико-бібліографічні матеріали з 14-и книгозбірень України – обласних методичних центрів.

В огляді представлені матеріали майже з усіх регіонів України: схід (Луганськ, Донецьк), захід (Івано-Франківськ, Тернопіль), центр (Житомир, Черкаси), південь (Миколаїв, Запоріжжя, Херсон, Одеса, Крим).

Методико-бібліографічні матеріали мають різноманітний характер: методичні рекомендації, комплексного характеру, поради на допомогу проведенню одного заходу, методичний лист, методичний реліз, орієнтовна програма районного семінару.

Бібліографічні матеріали, присвячені питанням релігії, представлені покажчиками, каталогами видань, списками літератури.

Методичне забезпечення заходів, пов'язаних з релігійною тематикою, – то відповідь бібліотек на пізнавальні та інформаційні потреби сучасного суспільства у сфері духовності.

Тематика

Цю тезу підтверджує *тематичний аналіз видань*. Значна частина їх присвячена 2000-річчю Різдва Христового, яке на межі тисячоліть стало подією світового масштабу (методичні матеріали Луганської, Івано-Франківської, Донецької, Тернопільської, Запорізької ОУНБ, Кримської РНБ).

Історія релігії й загальні питання релігієзнавства висвітлені в матеріалах Державної історичної бібліотеки України, Житомирської, Черкаської, Івано-Франківської ОУНБ. *Релігія і мистецтво* – теми видань Луганської ОУНБ, Одеської обласної юнацької бібліотеки. Національним святиням – храмам та монастирям, їхній історії й сьогоденню присвячені посібники Херсонської, Донецької ОУНБ, Кримської РНБ. Методичні поради про проведення *Дня української писемності і мови* надіслала Житомирська ОУНБ. *Релігійно-філософські питання* репрезентує "навігатор" по сайтах, розроблений Миколаївською ОУНБ.

Значно ширше коло тем виявлене при аналізі окремих заходів, рекомендованих у виданнях бібліотек, про що мова йтиме нижче.

Загальні тенденції

Звернемо увагу на загальні особливості видань, через які можна простежити основні тенденції у методичній роботі цього напрямку.

Релігійне просвітництво бібліотек, про яке йдеться у методичних матеріалах, мислиться їхніми авторами в контексті загальнокультурного розвитку і формування високих духовних якостей особистості, асоціюється з утвердженням *ідеалів гуманізму і моральності* в суспільній свідомості. Цей основний мотив звучить в усіх методичних розробках. "Людство переосмислює роль релігії в житті, переконується в її історичній місії як стабілізатора єдності, гарантії моральності, збереження традицій... Чим вище людство піднімається в інтелектуальному розвитку, тим більша жага духовного вдосконалення"¹. "Бібліотекарю слід подбати про те, щоб за допомогою бібліотечних заходів сприяти виявленню духовного начала в людині, її істинного призначення у цьому світі"².

Бібліотекарі розуміють свою місію як просвітителів і популяризаторів знань, не підмінюючи релігійні організації; вони опікуються питаннями *міжконфесійної злагоди і толерантності* до будь-якої з релігій. На цей аспект діяльності бібліотек звертають увагу видання Черкаської, Донецької, Херсонської, Івано-Франківської, Тернопільської ОУНБ.

"Вибір життєвої позиції – особиста справа кожного... Бібліотека не підміняє релігійні організації, а через заходи з популяризації книги задовольняє пізнавальні, естетичні, етичні потреби та інтереси читачів"³. "Завдання бібліотеки – зацікавити читачів даною темою, дотримуватися нейтрального ставлення до представників різних конфесій, проявляти максимум терпимості, дати змогу кожному зробити свій вибір"⁴.

При підготовці методичних матеріалів бібліотеки приділяють увагу питанням комплектування фонду релігійною літературою: насамперед, священними писаннями різних віросповідань, підручниками з релігієзнавства (матеріали Вінницької, Донецької, Івано-Франківської, Запорізької ОУНБ), працями філософів-богословів (Кримська РНБ). При цьому пропонується вивчати запити читачів на

¹ Скарбниця нашої духовності. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 2.

² Рік духовності на Донеччині. – Донецьк, 2000. – С. 9.

³ До 2000-ліття Різдва Христового. – Тернопіль, 2000. – С. 3.

⁴ Кращі виставки року. – Вінниця, 2000. – С. 5.

дану літературу (Донецька ОУНБ), виділяючи основні категорії користувачів: віруючі, учні, студенти (Запорізька ОУНБ).

Але основну увагу всі без винятку методичні видання приділяють *просвітницькій* роботі бібліотек, яка здійснюється за допомогою бібліотечних заходів, що репрезентовані досить широкою і різнобарвною палітрою форм і видів.

Серед рекомендованих – біблійні читання, краєзнавчі вечори, духовні й філософські бесіди, уроки мистецтвознавства і народознавства, інформаційні години, вечорниці та інші театралізовані заходи, слайд-програми, вікторини, літературні подорожі, години цікавих повідомлень, уроки доброти, дискусії. Найпоширенішими залишаються традиційні книжково-ілюстративні виставки. Деякі з них мають своє особливе емоційне забарвлення (наприклад, виставка-роздум, виставка-спогад), а також документально-інформаційне наповнення, скажімо: виставка різдвяних листівок, виставка ікон.

Серед комплексних заходів поширення набули театралізовані заходи до народно-релігійних свят і вечори, приміром: вечір-зустріч, вечір-портрет (Кримська РНБ), літературно-мистецький вечір (Одеська ОЮБ), краєзнавчий вечір (Тернопільська ОУНБ).

У методичних матеріалах також рекомендується низка заходів з популяризації релігійної книги, що об'єднані в певну довгострокову програму: "Бібліотека і духовність" (Донецька ОУНБ), "День духовної книги" (Житомирська ОУНБ), "Біблійні читання" (Тернопільська ОУНБ). Варто назвати ще такі форми роботи, як "актуальні діалоги", "полемічні години", "літературно-музичний аукціон", де аудиторія виступає творчим співучасником заходу.

Як зазначено в одній з праць, релігійна тема – "...тема вічна і неосяжна, як сам Всесвіт"¹, що дає змогу висвітлювати її в найрізноманітніших тематичних аспектах.

Розглянемо більш докладно теми, пов'язані з християнством і представлені в численних бібліотечних заходах, рекомендованих у методичних виданнях.

Християнство і національне відродження України

Релігійне просвітництво, на думку бібліотекарів, сприяє вихованню патріотичних почуттів, допомагає формувати громадянське суспільство. "Хотілося б сподіватися, – зазначається у виданні Вінницької ОУНБ, – що вінцем цієї праці стане спорудження... Всеукраїнського Духовного Храму Любові, Миру та Єднання, гідного нашого

¹ Кращі виставки року. – Вінниця, 2000. – С. 10.

великого народу"¹. "Без Бога нація - натовп", "Духовна ідентичність і православна система цінностей" - такі назви заходів пропонуються в методичних порадах Донецької ОУНБ (Рік духовності на Донеччині, - Донецьк, 2000).

"Тільки в єдності народ може сподіватися на майбутнє і добробут", - наголошується в методичній розробці Тернопільської ОУНБ, тут пропонуються перегляди літератури "Українці, єднаймося у вірі", "Мир, злагода, благословення" (До 2000-ліття Різдва Христового. - Тернопіль, 2000).

"Президент України і державні ієрархи наголошують на спільності стратегічних завдань держави і церкви - консолідації суспільства... вихованні нашої молоді на засадах патріотизму, громадської активності"², - читаємо в методичних порадах Черкаської ОУНБ, в яких пропонується, наприклад, така тема виставки, як - "Національне відродження та церква".

Тема воскресіння Христа у бібліотечних виданнях переплітається з проблемою воскресіння України.

Христос воскрес! Воскрес! Воскрес сьогодні! -

Не меркне голос з неба із віків.

Чи ж ми - розп'яті, гнані і голодні -

Воскреснем на землі своїх батьків! (Н. Кметюк)³

Ця тема запропонована і в бібліографічному покажчику "Церква на Херсонщині: історія та сучасність" (Херсонська ОУНБ), де виділено підрозділ "Релігійно-національне відродження та етноконфесійні традиції".

Релігія і моральність

Один із напрямів духовного виховання - "визнання абсолютної вартості людини як образу і подоби Божої"⁴. Людині надано здатність вибирати між добром і злом: адже за християнською ідеологією вона є вінцем творіння. "Хрест Христа - це і наш особистий вибір між добром і злом... і цей вибір ми повинні здійснювати все своє життя"⁵.

Проблема відповідальності людини має першорядне значення у системі християнських цінностей. Так, наприклад, вона постає у

¹ Там само. - С. 10.

² Релігія: Витоки і сьогодення. - Черкаси, 2000. - С. 3.

³ Скарбниця нашої духовності. - Івано-Франківськ, 2000. - С. 29.

⁴ Кращі виставки року. - Вінниця, 2000. - С. 7.

⁵ Образ вечности: Иисус Христос в литературе, музыке, живописи. - О., 2000. - С. 10.

рекомендованому для молодіжної аудиторії диспуті "Етичні погляди Христа і сучасність" (Релігія: витоки і сьогодення. – Черкаси, 2000), на виставці "До совісті і розуму людської" (Біблія – це слово Боже, звернене до людей. – Житомир, 2004).

"Стати людиною, – читаємо в матеріалах Миколаївської ОУНБ, – значить, отримати здатність усвідомити себе, тобто бачити і почувати не лише свою причетність до цього світу, але й особливість, унікальність свого положення в ньому"¹.

Методичні матеріали бібліотек свідчать про те, що бібліотекарі добре орієнтуються у філософсько-етичних питаннях християнства як складової загальнолюдської моралі. "Золоте правило моральності", відоме ще давнім філософам, можна виразити словами: "Не чини іншим те, чого не хочеш, щоб чинили тобі" – трансформувалося у християнстві як заповідь любові до ближнього. "Вперше в історії людства заповідь любові виявляється найвищою від усіх інших"². "Любов, милосердя, добро, справедливість, самопожертва, служіння ближньому – ці моральні цінності християнства є "простором, середовищем і повітрям" (о. О. Мень) всієї культури"³. Сценарій вечора, вміщений у цьому виданні, включає вірші, музичні твори, показ картин, але предмет обговорення тут – не мистецтво як таке, а християнська заповідь любові. Наведемо ще приклади: у матеріалі Івано-Франківської ОУНБ пропонується провести захід на тему: "Великий учитель любові", Тернопільської ОУНБ – "Християнство – храм миру і любові", Донецької ОУНБ – "Біблія – царство любові" (одна з тем "уроку духовності").

Любов до ближнього – це перш за все милосердя, благодійні вчинки. Посібник Вінницької ОУНБ рекомендує: "Бібліотека і церква можуть стати ініціаторами і організаторами благодійних акцій, прийти на допомогу інвалідам, сиротам, дітям з багатодітних і малозабезпечених сімей"⁴.

Методичні матеріали бібліотек рекомендують низку просвітницьких заходів на тему благодійності і милосердя: урок доброти "Не скупіться, люди, на добро", книжкову виставку "Будьте милосердними, як отець наш милосердний" (Рік духовності на Донеччині. –

¹ Философия и религия. – Николаев, 2004. – С. 3.

² Образ вечности: Иисус Христос в литературе, музыке, живописи. – О., 2000. – С. 3.

³ Там само. – С. 8.

⁴ Кращі виставки року. – Вінниця, 2000. – С. 8.

Донецьк, 2000) захід під назвою "Добре слово добро творить" (Скарбниця нашої духовності. – Івано-Франківськ, 2000).

У роботі бібліотек з релігійною літературою знаходять відображення проблеми сім'ї, відносин між поколіннями; наприклад, бесіда "Біблія про взаємини в сім'ї" (Релігія: витoki і сьогодення. – Черкаси, 2000), зустріч читачів різних поколінь "Сину мій, не забудь ти моєї науки" (До 2000-ліття Різдва Христового. – Тернопіль, 2000).

Цікавий захід описано в "Кращих виставках року" (Вінницька ОУНБ). Це виставка "Хлеб наш насущный даждь нам днесь...", де плід праці українського хлібороба виступає як священний символ. У вступному слові до виставки читаємо: "З прийняттям християнства в Україні у наших предків *праця на землі* стала набувати божественного освячення, де сам Господь всевидючий освячує, благословляє її".

Ця виставка пропонує релігійні, художні, науково-популярні твори про хліб і пшеницю, їх походження та історію вирощування, а також художнє й міфологічне осмислення цих понять. Читачеві на такій виставці буде цікаво дізнатися, що, згідно з Біблією, серед багатств, обітованих Богом, першою названа пшениця, що назва "Віфлеєм" перекладається як "Дім хліба". "Я живий хліб, який зійшов з небес, коли хто буде їсти цей хліб, буде жити вічно", – повчав своїх учнів Спаситель (Ін. 6:51). Читач познайомиться також з віршами М. Сингаївського "Батьківське поле", Б. Олійника "Хлібові", з іконами та ілюстраціями до Біблії.

Християнство й українська писемність та література

Видання Житомирської ОУНБ "Споконвіку було слово" (2003) повністю присвячене Дню української писемності і мови, що відзначається 9 листопада, у день вшанування пам'яті Нестора-літописця. Культура нового типу – писане Слово – прийшла в Україну з прийняттям християнства. Перші рукописні й друковані книги в Україні, і взагалі в європейській культурі, – це священні писання.

Методичне видання вміщує статтю про українську Біблію, історію перекладів Біблії українською мовою. Традиція перекладів конфесійних текстів Біблії йде від писаного на пергаменті Пересопницького Євангелія XVI ст.; нині воно є національною святинею, на ньому складає присягу Президент України. До статті додано список літератури. У згаданому виданні пропонується проведення літера-

¹ Кращі виставки року. – Вінниця, 2000. – С. 39.

турної години, дня інформації, бібліографічного огляду за темою: "Споконвіку було Слово..."

Професійно і цікаво представлена у методичних виданнях тема художнього осмислення біблійних образів і сюжетів *українською та світовою літературою*. Заслуговує на увагу методичний реліз Івано-Франківської ОУНБ "Скарбниця нашої духовності", який пропонує матеріали до проведення в бібліотеці літературного екскурсу "Слово благої вісті надихає поета" та вечора духовної поезії "Не я живу, але живе в мені Христос".

"Літературний екскурс" знайомить бібліотекарів з художніми творами, нав'язаними Біблією та образом Ісуса Христа. "Життя Ісуса докорінно змінило розвиток людства, – пише автор матеріалу, – ...наступні покоління не можуть витворити нового ідеалу людини. Жодні супермени не можуть зрівнятися з чудесами, любов'ю, служінням і жертовністю Сина Божого"¹. Методичний посібник подає огляд літератури, починаючи від давньоруської і староевропейської, де кожна епоха, аж до наших днів, дає своє тлумачення біблійних текстів і свою інтерпретацію образу Христа. Тут добре представлена українська література: апокрифи часів Київської Русі та Моленіє Даніїла Заточника, вертепна драма XVI ст., класика і сучасні твори. Матеріал добре написаний, творчо й емоційно; особливо це виявляється у добірці віршів до вечора духовної поезії. Бібліотекар познайомиться з чудовими поезіями Є. Маланюка, Л. Костенко, українськими перекладами віршів Б. Пастернака, І. Тургенєва, Д. Мережковського, а також з творами місцевих поетів, як от Неоніли Стефурак:

*Цей вечір, мов різдвяний образок:
Стаєнка між торішніми снігами,
І колядою списаний пергамент,
І породіллі молододі зойк.
Так, наче й не було ані століть,
Ні ідолів з кривавими мечами...
Зійшла зоря різдвяна і стоїть,
А ми йдемо до неї, як прочани.*

Вірші дібрані з художнім смаком, сама манера і стиль викладення матеріалу проиняті поезією і натхненням. "Воскресіння Ісуса Христа розуміється набагато ширше, не тільки як Духа Сина Божого, а кожної людини, відродження країн, націй, морального оздоров-

¹ Скарбниця нашої духовності. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 2.

лення цілого світу, миру і щастя нашої, такої маленької у безмежних просторах космосу планети Земля" (с. 30).

Тут варто зазначити: методичні матеріали релігійної тематики свідчать, що їхні автори не лише добре обізнані з темою, але й внесли в її трактування часточку власної душі і пристрасть. Формалізований за вимогами жанру методичний матеріал часом перетворюється на натхненну проповідь добра й любові, іноді автор вдається до сповіді й написання власних віршів, як це бачимо у виданні "Біблія – це слово боже, звернене до людей" (Житомир, 2004). Те саме можна сказати про такі праці, як "Скарбниця нашої духовності" (Івано-Франківськ), "Хресний шлях християнства" (Донецьк), "Кращі виставки року" (Вінниця), "Біблія – це слово боже, звернене до людей" (Житомир) та ін.

Продовжуючи тему про християнство і художню літературу, звернемо увагу на те, що у кожного з авторів є своє бачення її. Так, видання Житомирської ОУНБ "Біблія – це слово боже, звернене до людей" пропонує бібліографічний огляд "Від екології докілля до екології душі", де розглянуто релігійну тематику у творах сучасних українських письменників О. Гончара, В. Дрозда, В. Шевчука.

Видання Черкаської ОУНБ "Релігія: витoki і сьогодення" звертає увагу на тему призначення поета й митця. Тут пропонуються для обговорення такі теми: "Біблійна тема у творчості Ліни Костенко", "Про Біблію і біблійних пророків" (розглядається питання, чому Шевченко, Пушкін і Гете зверталися до образів біблійних пророків).

До філософського осмислення образу Ісуса Христа в художній літературі вдаються методичні видання Донецької ОУНБ та Кримської РУНБ; пропонуються такі теми, як "Біблія – джерело ідей у творах Лесі Українки", "Шукач вищої правди: Достоєвський і християнство" (Хресний шлях християнства. – Донецьк, 2000), "Поздний Гоголь: итоги духовных исканий" (Двухтысячелетие християнства. – Симферополь, 2000).

Релігія і мистецтво

Бібліотечні заходи, під час яких звучить духовна музика або ж демонструються картини з біблійними сюжетами, завжди цікаві. Поради щодо проведення вечорів духовної музики, виставок ікон та картин, вікторин з вищезазначеної теми пропонують видання Луганської, Донецької, Запорізької, Черкаської ОУНБ. Цікавими в цьому плані є методичні матеріали Луганської ОУНБ "Праздник в искусстве" (2001-2002 рр., вип. 1,2,3.). Кожен з випусків присвячено певним релігійним святкам; там наводяться історичні та довідкові відомості

про свято, рекомендується література. Так, наприклад, вип. 3. ("Светлый праздник Пасхи") має такі підрозділи: "Праздник Пасхи в литературе", "Пасха в изобразительном искусстве". Крім списків літератури, видання включає нотографію творів А. Аренського, М. Мусоргського, С. Рахманінова, К. Стеценка, С. Танєєва, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова; а також список картин, що зображують свято Пасхи, наприклад: Б. Кустодієв "Зустріч. Пасхальний ранок", В. Маковський "Молебень на Пасху", В. Перов "Сільський хресний хід на Пасху" та ін. Один із підрозділів видання присвячено українській писанці; тут список літератури (25 назв) представляє історію, традиції і сьогодення українського писанкарства. Цікавим доповненням є довідковий і бібліографічний матеріал про пасхальні сувеніри, художнє оформлення свята та народні пасхальні ігри.

Сценарій мистецтвознавчого вечора подає Одеська ОЮБ в матеріалі "Образ вечности. Иисус Христос в литературе, музыке, живописи".

Перелік найбільш відомих творів живопису на біблійні теми та духовної музики знаходимо в методичних посібниках Одеської ОЮБ, Запорізької, Івано-Франківської, Донецької ОУНБ, Кримської РУНБ та ін.

Роль церкви в культурно-мистецькому житті України розкривають матеріали виставки "Берегиня скарбів духовних", що представлена у методичних рекомендаціях Тернопільської ОУНБ. Тут наголос зроблено на дуже важливій тезі: "Мистецтво давньої Русі-України як до, так і після поділу церкви на західну і східну, є мистецтвом і православної, і греко-католицької церкви... Тому й до сьогодні в українському мистецтві переважає соборність, яка втілює ідею національної єдності віруючих України" (с. 6).

Національні особливості українського образотворчого мистецтва яскраво виявилися в українській іконі. Майже всі методичні видання пропонують добірки книг та ілюстрацій до виставок ікон, як от "Ікона козацької доби" (Черкаси), "Душа не може жити без святинь" (Житомир). У посібниках подається довідковий матеріал про монастирі й церкви свого краю та найбільш шановані у своєму регіоні чудотворні ікони.

Твори з релігійного мистецтва, де часто поєднані трагізм і високий духовний пафос, "де ніби сама смерть кричить про торжество духа", нерідко використовуються в бібліотечних заходах до релігійних свят.

Народні традиції, свята та обряди

Методико-бібліографічні матеріали Луганської ОУНБ, а також методичні поради Черкаської ОУНБ цілком присвячені релігійним святам та обрядам. Ця тема присутня і у виданнях інших бібліотек, наприклад, Житомирської і Донецької. Пропоновані ними заходи до релігійних свят характеризуються театральністю, їхні сценарії насичені фольклорними елементами, мальовничими обрядовими діями.

"Заходи до свят і обрядів повинні будуватись як синтез історії України, українського фольклору, літератури і мистецтва", – наголошується у матеріалі Черкаської ОУНБ¹. Тут, наприклад, пропонується цікавий захід "Збирачі перлів" – про відомих українських етнографів, народознавців О. Воропая, П. Чубинського, М. Номиса, В. Скуратівського, В. Мицика, які дуже багато зробили для збереження українських народних звичаїв, обрядів, традицій.

Найбільш поширені серед пропонованих заходів цієї тематики – фольклорні свята, посиденьки, вечорниці, літературні вечори, виставки книг, грамплатівок, святкових листівок. Наведемо кілька назв: "Свята правда воскресіння", "Коли дзвонять дзвони", "В Іордані хрестившись" (Донецьк), "Торжество із торжеств" (Житомир), "Магічна сила писанки" (Черкаси), "Віфлеємська зірка", "Різдвяні співи", "Весела масляна", "Календар наших дідів" (Луганськ).

Цікавий сценарій літературно-музичного вечора "Настали святки" розробила Луганська ОУНБ у посібнику "Роздество в літературі и искусстве" (2001), де історичні й літературні ремінісценції поєднуються з віршами, колядками, піснями, веселим карнавальним дійством.

Релігія і краєзнавство

Одна з характерних рис, притаманних методичним виданням, що надійшли для огляду, – їхня краєзнавча спрямованість (12 із 22). Зазначені видання рекомендують низку просвітницьких бібліотечних заходів про церкви й монастирі краю, про визначних релігійних діячів-земляків. Тут подано довідкові матеріали про історію і сьогодення духовних осередків, біографії відомих християнських подвижників. Так, наприклад, методичні рекомендації Кримської РУНБ "Православные святыни Крыма" та "Греки в истории Крыма" вміщують історичні довідки про православні храми Криму. Окремі підрозділи одного з видань розповідають про життя і діяльність архієпископа

¹ Свята. Обряди. Традиції. – Черкаси, 2000. – С. 2.

Луки (В.Ф. Войно-Ясенецький, 1877-1961), відомого богослова професора медицини, хірурга; св. Інокентія (Г.А. Борисов, 1800-1857), архієпископа Херсонського і Таврійського; а також св. Климента, єпископа Риму, який, перебуваючи на засланні у Херсонесі Таврійському, проповідував християнство у Таврії (кінець I – початок II ст.).

У методичних рекомендаціях Тернопільської ОУНБ повідомляється, що бібліотекарі беруть участь у пошукових експедиціях з історії краю, історії сіл, де церква здавна була духовним центром. Зібрані про неї матеріали, на думку авторів праці, можуть бути оприлюднені на виставці літератури, на тематичному вечорі, під час інших заходів. Краєзнавчий характер мають видання й інших бібліотек: Черкаської, Донецької, Житомирської, Івано-Франківської

Бібліографічні видання

Чітко визначену краєзнавчу спрямованість мають бібліографічні видання з питань релігії і релігієзнавства.

Заслуговує на увагу науково-допоміжний покажчик, підготовлений Херсонською ОУНБ "Церква на Херсонщині: історія та сучасність" (Херсон, 2003). У цьому посібнику вперше зібрано матеріали про релігійне життя Херсонщини від часів давніх суспільств Північного Причорномор'я до наших днів. До посібника включено бібліографію (наукові праці, довідкові матеріали, архівні документи, статті). Література згрупована за історичними періодами. Okремо виділено літературу про діячів церкви та про культові споруди. Бібліографічні записи доповнюються довідковим текстовим матеріалом.

Цікавими є підрозділи: "Релігійне виховання молоді", "Церковні парафії і народна освіта", "Релігійна тематика у творах місцевих художників, письменників та різних зібраннях". Видання зміщує перелік місцевих релігійних періодичних видань та бібліографічних посібників.

Зауважимо, що пошук джерел до цього покажчика здійснювався у бібліотеках, архівах та музеях Херсона, Миколаєва, Криму, Одеси, Харкова, Москви, Санкт-Петербурга.

Про один з найвідоміших духовних осередків Донбасу складено бібліографічний покажчик "Православна перлина Донбасу: Свято-Успенська Святогорська Лавра" (Донецьк, 2004). На 104 сторінках посібника представлені наукові, науково-популярні видання, архівні документи, літературні твори. У покажчику відображені також документи на електронних носіях. Як і в попередній праці, знаходимо тут різнобічне розкриття теми в історичному, культурному, мис-

тецтвознавчому аспектах. У "Додатках" вміщено добірку матеріалів у вигляді дайджесту з видань XIX ст. про Святогорську Лавру.

Не можна залишити поза увагою фундаментальний науково-допоміжний бібліографічний покажчик Державної історичної бібліотеки України "Історія України" (К., 2004), який має окремий розділ "Релігія, церква". Тут представлена література про стародавні вірування українців і сучасне релігійне життя, духовні святині (храми, монастирі), історичні розвідки про окремі конфесії, виділено підрозділ "Персоналії".

Бібліографічний список, надісланий Житомирською ОУНБ, теж включає релігієзнавчу літературу різної тематики, що стосується походження християнства, особливостей релігії в Україні, втілення ідей християнства у творах мистецтва і літератури.

Серед бібліографічних видань окремо хочеться виділити веб-бібліографічний покажчик (навігатор) "Філософія і релігія" Миколаївської ОУНБ (2004), який представляє ресурси Інтернету з цієї теми. Видання пропонує сайти, де можна знайти необхідну інформацію з найрізноманітніших тем і напрямів релігійної і філософської думки: античне християнство, релігієзнавство, світові релігії, християнська література, матеріалізм і науковий атеїзм, нетрадиційні релігії і т. ін. Посібник містить ілюстрації робочих вікон кожного веб-сайту, подає адресу і коротку анотацію його змісту.

Структурні особливості

Одна з характерних структурних ознак методичних праць – включення значної кількості довідкового матеріалу, науково-популярних статей літературознавчого і краєзнавчого характеру. В деяких із них, наприклад в посібниках Івано-Франківської, Житомирської ОУНБ, Кримської РУНБ, ви не знайдете детальних розробок заходів, натомість, вам запропонують цікавий екскурс у проблему, списки літератури, влучні назви заходів, цитати до них. Такий спосіб упорядкування матеріалу не регламентує роботу, але дає бібліотекареві простір для творчих пошуків і можливість самому знаходити засоби конкретного їх втілення.

Зовсім інша структура і, до речі, своєрідна вишуканість притаманні виданню Вінницької ОУНБ "Кращі виставки року". Відкривають посібник "Методичні рекомендації по організації роботи бібліотек на допомогу розвитку духовності населення", які подано у вигляді коротких тез. Далі представлені детальні розробки п'яти виставок, до кожної з них – вступний текст, вдало дібрані цитати (до виставок і

розділів), оригінальні назви. Кожен розділ посібника прикрашають кольорові ілюстрації.

Що ж до ілюстрацій, то їх містять майже всі видання – у тексті або на обкладинках. Це репродукції та фотографії відомих творів живопису, ікон, місцевих храмів.

Відзначимо, що в деяких посібниках використано методичні рекомендації ОДНБ ім. М. Горького з розкриття фондів релігійної літератури (Тернопільська, Черкаська ОУНБ).

Резюме

Релігієзнавче просвітництво – це відповідь бібліотек на культурні й духовні потреби сучасного суспільства. Методико-бібліографічні матеріали бібліотек України з даної теми віддзеркалюють загальні тенденції цього напрямку діяльності, його пріоритети і характерні особливості.

Пов'язуючи християнські цінності із загальнолюдськими, бібліотеки ведуть цю роботу в контексті загальнокультурного процесу.

Будуючи свої просвітницькі заходи на засадах толерантності, міжконфесійної злагоди, бібліотеки вдаються до різноманітних форм популяризації книги у співпраці з громадськістю, з діячами культури, науки, церкви.

Бібліотечні заходи релігійної та релігієзнавчої тематики мають не лише просвітницьке, а й виховне значення. Вони, як правило, пов'язані з формуванням і збереженням базових цінностей національної культури: це ідеї ненасильства, поваги до людини, до родини і Батьківщини, збереження історичної пам'яті і національних традицій, знання і розуміння художньої спадщини свого народу.

Більша частина видань має краєзнавчий характер.

Представлені роботи різняться за своєю структурою, формою викладення матеріалу, де автор залишає за собою право бути не лише методистом-професіоналом, а й активним поборником утвердження у суспільстві ідеалів добра, людяності, любові.

Список видань, представлених в огляді

1. Біблія – це слово Боже, звернене до людей / Підгот. М.В. Дмитренко; Житомир. держ. обл. універс. наук. б-ка. – Житомир, [2004]. – 12 с.
2. Веселая Масленица: Метод.- библиогр. материалы / Подгот.: Т. Журавлева, Т. Рекеда, В. Калгина; Луганск. обл. універс. наук. б-ка ім.М.Горького. – Луганск. 2002. – 13 с. – (Праздник в искусстве и лит.; Вып. 2).

3. Греки в истории Крыма: Метод. рек. / Сост. З.М. Машкова; Крым. респ. универс. науч. б-ка им. И.Я. Франко. – Симф., 2000. – 12 с. – (Сер. "Время и судьбы").
4. 2000 років з ім'ям Христа: [Орієнтов. прогн. семінару] / Підгот. С.Пономарьова; Запорізька обл. универс. наук. б-ка ім. О. М. Горького. – Запоріжжя, 2000. – 7 с.
5. "Двухтысячелетие Рождества Христова": Информ. письмо / Сост. Н.Н. Романченко; Крым. респ. универс. науч. б-ка им. И.Я. Франко. – Симф., 2000. – 7 с.
6. До 2000-ліття Різдва Христового: Метод. рек. / Підгот. Г.І. Польова; Тернопіл. обл. универс. наук. б-ка. – Тернопіль, 2000. – 16 с.
7. Друковане слово Прикарпаття: Каталог книжкових видань, підгот. авторами Івано-Франківщини (1990-2000) / Уклад. Г.В. Горбань; Наук. т-во ім. Т.Г. Шевченка, Івано-Франків. осередок; Івано-Франків. обл. универс. наук. б-ка ім. І. Франка. – Івано-Франківськ, 2001. – 105 с.
8. Історія України: Наук.-допом. бібліогр. покажч. за 2001 р. / Упоряд.: Т. Приліпко, О. Політова, М. Лук'яненко та ін.; Держ. іст. б-ка України. – К.: Арістей, 2004. – 520 с.
9. Кращі виставки року: Метод. рек. б-кам. Вип. 2 / Упоряд. Ю. Тунько, М.Спиця; Вінницька обл. универс. наук. б-ка ім. К.А. Тімірязєва. – Вінниця, 2000. – 59 с.
10. Образ вечности: Иисус Христос в литературе, музыке, живописи: Лит.-искусствовед. вечер / Подгот. Т.Н. Петелько; Одес. обл. б-ка для юношества им. В.В. Маяковского. – О., 2000. – 11 с.
11. Православна перлина Донбасу: Свято-Успенська Святогорська Лавра: Бібліогр. покажч. / Уклад.: Т.М. Дрьомова, О.Г. Шостачук; Донецька обл. универс. наук. б-ка ім. Н.К. Крупської. – Донецьк, 2004. – 106 с.
12. Православные святыни Крыма: Метод. рек. / Сост. З.Т. Ташкова; Крым. респ. универс. науч. б-ка им. И.Я. Франко. – Симф., 2000. – 8 с.
13. Релігія: Витоки і сьогодення: Метод. поради / Підгот.: С. Куценко, Т.А. Саульян; Черкас. обл. универс. наук. б-ка ім. Т. Шевченка. – Черкаси, 2000. – 9 с.
14. Рік духовності на Донеччині: Метод. поради / Уклад.: І.А. Пилипенко, Н.П. Супрунець; Донецька обл. универс. наук. б-ка ім. Н.К. Крупської. – Донецьк, 2004. – 24 с.
15. Рождество в литературе и искусстве: Метод.-библиогр. материалы / Отв. за вып.: Т.Л. Журавлева, Н.Т. Ушко; Луганск. обл. универс. наук. б-ка им. М. Горького. – Луганск, 2001. – 13 с. – (Праздник в искусстве; Вып. 1).
16. Светлый праздник Пасхи: Метод.-библиогр. материалы / Автор-сост. Т.Л. Журавлева; Луганск. обл. универс. наук. б-ка им. М. Горького. – Луганск, 2002. – 41 с.; ил. – (Праздник в искусстве и лит.; Вып. 3).
17. Свята. Обряди. Традиції: Метод. поради / Підгот.: О.А. Гаркуша, К.С. Бугаєнко; Черкас. обл. универс. наук. б-ка ім. Т. Шевченка. – Черкаси, 2000. – 8 с.

18. Скарбниця нашої духовності: Метод. реліз до 2000-річчя Різдва Христового / Івано-Франків. обл. універс. наук. б-ка. – Івано-Франківськ, 2000. – 31 с.

19. "Споконвіку було слово...": Матеріали на допомогу проведенню Дня української писемності і мови / Укл. Л.А. Бондарева; Житомир. обл. універс. наук. б-ки. – Житомир, 2003. – 4 с. – ("На відзначення пам'ятних дат"; Вип. 9).

20. Філософія и релігія: Указ. ресурсів Інтернет / Сост. С.П. Полищук; Николаев. обл. універс. науч. б-ка им. А.Гмырева. – Николаев: Атолл, 2004. – 16 с.

21. Хресний шлях християнства: Метод. рек. на допомогу роботі бібліотек по відзначенню 2000-ліття Різдва Христового / Склала І.А. Пилипенко; Донецька обл. універс. наук. б-ка ім. Н.К. Крупської. – Донецьк, 2000. – 8 с.

22. Церква на Херсонщині: Історія та сучасність: Наук.-доп. бібліогр. покажч. / Авт.-укл. Т.П. Мокрицька; Херсон. обл. універс. наук. б-ка ім. О.Гончара. – Херсон, 2003. – 145 с.

Науково-довідкове видання

**Методико-бібліографічні матеріали
з питань релігії і релігієзнавства,
видані бібліотеками України
(2000-2004 рр.)**

Науково-оглядова довідка

Упорядник
Галина Володимирівна Устюжаніна

Комп'ютерна верстка
А.В. Григорян